

GIDÓ ATTILA

EGYETEMI ANTISZEMITIZMUS NAGY-ROMÁNIÁBAN

NASTASĂ, Lucian (szerk.): *Antisemitismul universitar în România (1919–1939). Mărturii documentare*, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca, 2011, 652 oldal

Háromszázhatvankilenc dokumentum közzétételével és egy terjedelmes előtanulmánnyal (85 oldal) gyarapította a romániai antiszemitizmussal foglalkozó történeti tudást Lucian Nastasă kolozsvári történész. Nastasă, a Román Akadémiához tartozó George Barițiu Történeti Intézet kutatójaként hosszú évek óta foglalkozik kisebbségtörténettel. Ő adta ki a kétezres évek elején, a válogatási szempontok miatt egyébként néhol vitatható, de a román történetírásban hiánypótló munkáknak számító cigány, magyar, zsidó és örmény kisebbségekre vonatkozó forrásközléseket.¹ Mindezek mellett, az elmúlt évtizedben, több könyve is megjelent a 19–20. századi erdélyi, illetve romániai felsőoktatásról és az értelmiségi elitéről.² Tehát amikor hozzálátott a jelen kötet összeállításához, nem minden előzmény nélkül tette azt. Az évek során olyan tudás- és forrásanyagot halmozott fel, amely szinte magától értetődően kínálta egy, a romániai egyetemi antiszemitizmussal foglalkozó kötet kiadásának az ötletét.

Az antiszemitizmus különböző romániai megnyilvánulásai között meghatározó szerepet töltött be az a zsidóellenesség, amely Nagy-Románia egyetemi központjaiban bontakozott ki. A romániai zsidóság történetére koncentrálnak munkák többsége a holokausztot tematizálja, és csak ezután következnek a világháborúk közötti periódust vagy az 1945 utáni éveket tárgyaló kutatások. Nastasă dokumentumválogatása többek között ezért is érdemel kiemelt figyelmet. Azokat az 1919 és 1939 közötti éveket vizsgálja, amikor a területi gyarapodások által a lakosságában is megnövekedett Románia belpolitikai helyzetét folyamatos forrongások jellemezték. A modernizálódó ország egyben egy adminisztratív, társadalmi és gazdasági egységesülési folyamaton is végigment, amely egyáltalán nem volt mentes az etnikai és szociális konfliktusoktól. Az antiszemitizmusra tehát ennek az átalakulási folyamatnak egyik velejárójaként is tekinthetnénk, ha nem tudnánk azt, hogy mindez egy olyan ország hétköznapijainak volt a gyakori jelensége, amelyben a zsidóellenesség történelmi hagyományokkal rendelkezett.

Nastasă tudatában van annak, hogy egy effajta kiadványt csak kellőképpen kontextualizálva érdemes megjelentetni. A terjedelmes előtanulmány lényegében ezt a feladatot végzi el azáltal, hogy a régi Románia 19. századi oktatási rendszerének elemzésével és a nagy-romániai antiszemitizmus 19.

századi előzményeivel indít. Az erdélyi, bukovinai és besszarábiai viszonyok ismertetését illetően ugyan hiányérzetünk támad, megtudjuk viszont azt, hogy a regáti oktatásügy modernizációja a két román fejedelemség 1859-es egyesülése után indult meg, a felsőoktatás pedig a jászvásári egyetem 1860-as és a bukaresti egyetem 1864-es létrehozásával intézményesült. Európa-szerte, és így Romániában is, ugrásszerűen megnőtt a 19. század második felétől a közép- és a felsőfokú oktatásban résztvevő diákok száma, és ők képezték a kialakuló új értelmiségi elit magját. A romániai zsidóság, jogi helyzetéből adódóan, ezeket a lehetőségeket csak részben tudta kiaknázni, és bizonyos pályákon szinte lehetetlennek bizonyult a karrierépítés számukra. Az első világháború végén a regáti zsidó diplomások túlnyomó többsége így nem az állami hivatalokban, hanem a magánszférában talált magának megélhetést.

Nastasă előtanulmányában a két világháború közötti időszak ismertetésére vonatkozó részek jóval kiforrottabbak. Itt már nem támad olyan érzésünk, hogy a szerző kolozsváriként is bukaresti szemmel látja és látatja Romániát és a romániai zsidóságot. A különböző régiók eltérő történelmi fejlődésének és etnikai, társadalmi jellemzőinek bemutatása révén közelíti meg az egyetemi antiszemitizmus problémáját.

A két világháború közötti időszakban a romániai felsőoktatás expanziója figyelhető meg. A két regáti (Jászvásár, Bukarest) és az újonnan nyert területek egyetemei (Kolozsvár, Nagyvárad, Csernyovic, Kisinyov) keretében újabb szakok jöttek létre, de új intézményalapításokra is sor került. Erdélyben például Kolozsváron almérnöki iskola, valamint zene- és színművészeti akadémia nyílt, Temesváron pedig műszaki egyetem létesült. Az 1930-as években indult be a bukaresti egyetemen a gyógyszerészeti és az állatorvosi szak, Jászvásáron pedig a műszaki egyetem. Ez a fajta nagymértékű intézményesülés a diáklétszám növekedéséhez és ezzel együtt a diplomás munkanélküliség megjelenéséhez is vezetett. Ezzel pedig el is érkeztünk az egyetemi antiszemitizmus és általában a kisebbségellenesség egyik kiváltó okához.

A kötetben közzétett dokumentumok tematikai megoszlása is azt érzékelteti, hogy az egyetemi diákság legfontosabb követelései közé tartozó *numerus clausus* Bukarestben a zsidó hallgatók, a vidéki egyetemeken pedig a zsidó és egyéb kisebbségi hallgatók ellen irányult. Mindezt Erdély esetével példázva, azt látjuk, hogy mind a középfokú, mind a felsőfokú oktatásban, a lakosságon belül képviselt arányszámukhoz képest, a kisebbségi diákok voltak felülreprezentálva, és értelemszerűen az értelmiségi pályákat is ők dominálták. A kolozsvári egyetemen például a román diákok aránya 60–70%, a magyaroké 15–20, a zsidóké pedig 5–10% között mozgott. Ha az egyes szabadfoglalkozású pályák etnikai viszonyait nézzük, akkor még szembetűnőbb a különbség. Az 1930-as évek közepén az erdélyi ügyvédeknek 40%-a, az orvosoknak pedig 32%-a volt zsidó. Lényeges jellemzője viszont a kornak az a jelenség, hogy a magas hivatalnoki és állami funkciókba csak igen ritkán jutottak zsidók vagy egyéb kisebbségiek.

Mi is jellemezte tehát a két világháború közötti romániai egyetemi antiszemitizmust? A keresztény diákság radikalizálódását egy sor politikai és társadalmi tényező idézte elő. Nastasă szerint az 1918-at követő években az egyetemek padjaiban sok olyan diák is megjelent, akik korábban a frontokon éltek át a háború borzalmait, és viselkedésüket mindvégig meghatározta egy ebből fakadó agresszivitás. Példának hozza fel Lazăr Isaicu esetét, aki hároméves frontszolgálat és egy túlvészelt kiütéses hastífusz után szerelt le, majd a kolozsvári egyetemre felvételizett. Itt orvosi tanulmányokat folytatott és egyetemi asszisztenssé avanzált. Isaicu közben a szélsőjobboldali mozgalomban is karriert futott be, és ő lett a kolozsvári Mihály Arkangyal Légio (Legiunea Arhanghelului Mihail) vezetője. Az agresszió természetesen nem csak a háborúból hazatérő diákok számlájára írható, ennél jóval nagyobb diáktömegeket mozgatott meg.

A zsidóellenesség felerősödéséhez vezetett továbbá a besszarábiai, főként zsidó diákok tömeges megjelenése az ország egyetemlein, elsősorban a jászvásárin. Ezzel párhuzamosan az erdélyi és besszarábiai zsidó diákokkal szemben is megjelent a judeo-bolsevizmus vádja, ami az erdélyiek esetében a magyar irredentizmus vádjával egészült ki. Ezeknek a vádaknak és a *numerus clausus*-követeléseknek a háttérében jól behatárolható indokok álltak. Az első, mint ahogyan már utaltunk rá, a kiélezett konkurenciaharc és a munkapiac telítettsége volt, amelyben a román diákság előjogokat követelt magának. Ezen túlmenően azonban számos olyan szociális probléma is felmerült (a diákszállások és az egyetemi tantermek állapota, gyenge felszereltsége és túlszűfolttsága, ösztöndíjak, tandíjak), amelyekre az államnak nem, vagy csak részben sikerült megoldást találnia. Így a román diákság, de nagyon sok tanár is, a kisebbségi hallgatók számának a korlátozásában látta a kivezető utat. A kolozsvári egyetemen például már nagyon korán, 1919 őszén felmerült a *numerus clausus* bevezetésének a kérdése. Ekkor Iuliu Moldovan professzor arra hivatkozva javasolta a zsidó diákok számának a csökkentését, hogy túlságosan magas Erdélyben a zsidó orvosok aránya. Egy évvel később az egyetemi szenátusban ismét napirendre került az ügy, ekkor viszont már a magyarországi zsidó diákok kolozsvári egyetemre történő felvételizését akarták megakadályozni. Habár a két világháború között egyik romániai egyetemen sem került sor a *numerus clausus* bevezetésére, mindenhol napirenden volt a zsidó diákok fizikai bántalmazása és a tantermekbe történő bejutásuknak a megakadályozása. Mindezekre a leggyakrabban a jogi és az orvosi fakultásokon került sor. A legkirívóbb esetek 1922 és 1924 között, valamint 1927-ben történtek. Az utóbbi alkalomkor a 4–5 ezer román diák részvételével megtartott nagyváradi diákkongresszus torkollott zsidóellenes atrocitásokba. A kongresszusról hazatérő diáksereg végigrombolta Nagyvárad és Kolozsvár központi zsidó boltjait, zsinagógáit, és több közbeeső állomáson is rendbontásokat okozott.

Nastasă könyvéből az egyetemi antiszemitizmusnak két szintje bontakozik ki. Az első szintet maguk a diákok képviselték, akik a fizikai erőszak alkalmazásán túl a diákmozgalmi életben és a sajtóban is napirenden tartották az antiszemitizmust. Fontos megjegyezni azt, hogy ez a fajta zsidóellenesség szinte minden esetben összekapcsolódott valamilyen szociális követeléssel, és általában a szélsőjobboldali szervezetek támogatását élvezte. A legionárius diákság diskurzusában ugyanakkor, a zsidóellenesség mellett, a hagyományos politikai pártok és a politikai szereplők elleni hang is megjelenik, a nemzettől, a román néptől való elidegenedéssel vádolva őket. Az egyetemi antiszemitizmus második szintjét maguk a felsőoktatási intézmények és azok vezetői, tanárai képezték, hol a rend fenntartójának szerepét vállalva, hol pedig a *numerus clausus*-követeléseket támogatva.

Jegyzetek

¹ NASTASĂ, Lucian (coord.): *Țigarii din România. Mărturii documentare (1919–1944)*, Centrul pentru Resurse și Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2001. Uő. (coord.): *Maghiarii din România. Mărturii documentare (1945–1955)*, Centrul pentru Resurse și Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2002. Uő. (coord.): *Evreii din România. Mărturii documentare (1945–1965)*, Centrul pentru Resurse și Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2003. Uő. (coord.): *Maghiarii din România. Mărturii documentare (1956–1968)*, Centrul pentru Resurse și Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2003.

² L. például Uő.: *Intelectualii și promovarea socială (Pentru o morfologie a câmpului universitar)*, Editura Limes, Cluj, 2004. KARADY, Victor – NASTASĂ, Lucian: *The University of Kolozsvár/Cluj and the students of the Medical Faculty (1872–1918)*, CEU-CRDE, Budapest-Cluj, 2004. NASTASĂ, Lucian: *Itinerarii spre lumea savanta. Tineri din spațiul românesc la studii în străinătate (1864–1944)*, Editura Limes, Cluj, 2006. Uő.: „*Suveranii*” *universităților românești. Mecanisme de selecție și promovare a elitei intelectuale*, Editura Limes, Cluj, 2007. Uő.: *Intimitatea amfiteatrelor. Ipostaze din viața privată a universitarilor „literari” (1864–1948)*, Editura Limes, Cluj, 2010.